

ROZVÁZÁNÍ PLATNÉHO NESVÁTOSTNÉHO MANŽELSTVÍ – SITUACE V ČESKÉ REPUBLICE

Martina Vintrová

Ve dvou v *Adnotatiu iurisprudentiae* již publikovaných textech jsme se zabývali případy papežské dispense od platného nesvátostného manželství *in favorem fidei* z pohledu historie, magisteria a platných právních norem. V tomto článku se zaměříme na praxi těchto případů v České republice. Považujeme toto téma za aktuální proto, že podle statistických údajů ohledně sňatků, rozvodů a procenta smíšených manželství roste potenciální základna pro tento proces.¹

V první části článku se budeme zabývat statistickými údaji týkajícími se žádostí o udělení dispense od platného nesvátostného manželství v českých a moravských diecézích v letech 1993–2010. Tento časový interval byl vybrán z několika důvodů. Prvním z nich je, že v době komunistické nadvlády byla práce církevních soudů a komunikace se Svatým stolicem velmi omezená a komplikovaná. Akta z té doby, které jsem měla možnost studovat, byla někdy značně nekompletní a také vykonávání této praxe bylo značně ztíženo kvůli státní kontrole nad biskupskými úřady.² Po sametové revoluci se situace diecézních soudů pomalu normalizovala a zvyšoval se také počet lidí profesně připravených proces vést podle platných norem. V roce 1993 byla založena plzeňská diecéze. Proto jsme zvolili tento rok jako počáteční pro náš výzkum. Horní hranice je omezena dobou určenou k ukončení mé-

ho studia, kde tento výzkum sloužil jako část doktorské teze. Údaje obsahují jen případy již uzavřené.

Ve druhé části pak popíšeme stručně některé konkrétní případy z českých a moravských diecézí.

Část I – Statistické údaje

V první části se budeme zabývat situací žádostí o dispens *in favorem fidei*, jak se jeví ze statistických údajů získaných v jednotlivých diecézích.³

Hned na začátku je třeba konstatovat, že získané údaje nejsou ze statistického pohledu stoprocentně reprezentativní. Je to proto, že pouze ve čtyřech z osmi diecézí byly v té době osoby profesně připravené vést proces. V ostatních diecézích byla možnost této dispense velmi málo známá, i mezi kněžími. V českobudějovické diecézi se tyto procesy z personálních důvodů vůbec neprováděly.

I přesto jsem považovala za hodnotné shromáždit data z jednotlivých diecézí, která pak byla zpracována podle následujících kritérií: typologie případu, rok podání žádosti, pohlaví žadatele, spolupráce druhé strany, zda se milost žádá ve prospěch třetí osoby, výsledek procesu.

Ze získaných statistických dat bylo možné získat vypovídající výsledky především díky

pražské a olomoucké arcidiecézi a brněnské diecézi, ve kterých církevní soudy pracovaly kontinuálně a ve kterých se vždy nacházely osoby připravené tento proces vést.

V letech 1993–2009 bylo v diecézích nacházejících se na území České republiky podáno celkem 76 žádostí o rozvázání nesvátostného manželství papežskou dispensí *in favorem fidei*, z toho 42 žádostí bylo podáno v České církevní provincii a 34 v Moravské církevní provincii. Nejvíce žádostí, celkem 29, pocházelo z pražské arcidiecéze, druhá v počtu žádostí byla brněnská diecéze s 23 případy.

V 57 případech byla dispense udělena. Neexistuje případ, kdy by bylo udělení dispense ze strany Svatého otce odmítnuto. Co se týče ostatních případů, čtyři byly ukončeny pro nečinnost stran, jeden kvůli úmrtí budoucího manžela. Ve dvou případech instruktor doporučil zatím kausu přerušit, protože žadatel si ještě nezvolil budoucího manžela, ve dvou případech bylo možno aplikovat *privilegium paulinum* po křtu žadatele. Jeden případ byl ukončen, protože se v průběhu procesu ukázalo, že druhá strana v minulosti uzavřela kanonické manželství a její manželství s žadatelem tedy mohlo být prohlášeno za neplatné pro překážku platného předchozího manželství. V jednom případě se ukázalo, že žadatel byl pokřtěn a jeho přepokládané nesvátostné manželství je svátostné. A konečně v jednom případě vyšel najevo křest druhé strany a její manželství s žadatelem mohlo být prohlášeno za neplatné *propter defectus formae*.

Od roku 2005 počet případů stoupá, zvláště v pražské arcidiecézi a v brněnské diecézi.

Případy, kdy lze podat žádost o papežskou dispensi *in favorem fidei*, lze rozdělit podle následující typologie:

a) Rozloučení manželství dvou nepokřtě-

ných, z nichž jeden chce uzavřít manželství s pokřtěnou osobou, sám se ale nechat pokřtít nechce.

b) Rozloučení manželství dvou nepokřtěných, kdy jeden z nich se chce nechat pokřtít a uzavřít manželství s pokřtěnou osobou (pokud nelze aplikovat *privilegium paulinum*).

c) Rozloučení manželství pokřtěné a nepokřtěné osoby. Pokřtěná osoba chce uzavřít manželství s jiným pokřtěným.

d) Rozloučení manželství pokřtěné a nepokřtěné osoby. Nepokřtěná osoba se chce nechat pokřtít a uzavřít manželství s pokřtěnou osobou.

e) Rozloučení manželství pokřtěné a nepokřtěné osoby. Pokřtěný chce uzavřít nové manželství s nepokřtěnou osobou. To bylo možné podle norem vydaných v roce 1993, podle současných norem z roku 2001 už nikoliv.

f) Rozloučení manželství dvou nepokřtěných. Jeden z nich se chce nechat pokřtít a uzavřít manželství s nepokřtěnou osobou.

g) Rozloučení manželství pokřtěného nekatolíka a nepokřtěné osoby. Nepokřtěná osoba chce uzavřít nové manželství s katolíkem.

V České církevní provincii jsou nejčastější případy typu a), tedy žádost o dispens od manželství dvou nepokřtěných, z nichž jeden chce uzavřít nové manželství s pokřtěným, ale sám se nechce nechat pokřtít. Následují případy typu c), tedy žádost o dispens od manželství osoby pokřtěné a nepokřtěné, kdy pokřtěná strana chce uzavřít manželství s pokřtěnou osobou. Rozdíl v počtu těchto dvou případů vzhledem k ostatním typům je značný a značný je také počet nepokřtěných osob, které žádají o dispens ve prospěch třetí osoby – budoucího katolického manžela. Velký je též počet případů, kdy pokřtěný po roz-

padu svého nesvátostného manželství chce uzavřít nové manželství s pokřtěnou osobou.

V Moravské církevní provincii převažují případy typu c), tedy žádost o dispens od manželství osoby pokřtěné a nepokřtěné, kdy pokřtěná strana chce uzavřít manželství s pokřtěnou osobou, následují případy typu d), což jsou žádosti o dispens od manželství pokřtěné a nepokřtěné osoby, kde nepokřtěný se chce nechat pokřtít a chce uzavřít manželství s osobou pokřtěnou.

Celkově jsou v České republice nejčastější případy typu c), následují případy typu d). Mezi případy typu c) je 11 případů (z 32), kdy pokřtěný nekatolík žádá o dispens od svého manželství s nepokřtěnou osobou, aby mohl uzavřít nové manželství s katolickou stranou. Dva pokřtění nekatoličtí žadatelé chtěli být přijati do katolické církve. V pěti případech nepokřtěný žadatel žádal o dispens od svého manželství s nekatolicky pokřtěným manželem, aby mohl uzavřít nové manželství s katolickou stranou.

V České církevní provincii jsou žadatelé muži v 66 % případů, v Moravské církevní provincii jsou žadatelkami převážně ženy, a to v 56 % případů. Celkově převažují jako žadatelé muži, a to v 56 % případů. Vysoký je také, zvláště v České církevní provincii, počet nepokřtěných mužů, kteří žádají o dispens, aby mohli uzavřít manželství s ženou katoličkou.

Druhá strana se ne vždy účastnila procesu. Pod pojem „účasť v procesu“ jsme zahrnuli tyto případy její reakce na citaci instruktora: výslech, písemná odpověď na otázky instruktora nebo písemná verze jejich pohledu na manželství se stranou žádající, písemné prohlášení o neexistenci svého křtu (ev. spolu s písemným prohlášením jejich rodičů) a na-

konec prohlášení, že se nechtějí účastnit procesu, buď písemné, nebo telefonické.

V České církevní provincii druhá strana nějakým způsobem reagovala na oznámení o zahájení procesu v 56 % případů, z toho 26 % účastnících se bylo mužské pohlaví. V Moravské církevní provincii druhá strana nějakým způsobem reagovala v 71 % případů, z toho 42 % reagujících bylo mužského pohlaví. Celkem druhá strana reagovala nějakým způsobem na výzvu instruktora v 63 % případů, z nichž 34 % reagujících bylo mužského pohlaví. Ve dvou případech v pražské arcidiecézi nebylo možno zjistit místo pobytu druhé strany, a proces tedy probíhal bez její účasti. Celkem, ze 48 případů, kdy se druhá strana nějakým výše popsaným způsobem procesu účastnila, převládá písemná reakce – 16 případů (34 %), následuje výslech ve 14 případech (30 %), ve 13 případech (25 %) prohlášení o neexistenci křtu a v pěti případech (11 %) dopis nebo telefonát, že se druhá strana nechce procesu účastnit. Všimněme si, že v arcidiecézi pražské převládala písemná odpověď (11 případů z 18), zatímco v brněnské diecézi výslech (8 z 16).

Vyskytly se celkem čtyři případy, kdy žádost o dispens byla spojena s dalším případem, neboť o dispens žádala jak strana žádající, tak třetí strana, aby mohly spolu uzavřít manželství.

Podle vyjádření církevních soudců, konkrétně Mons. Jiřího Svobody a Mons. Vladimíra Gajduška, ale i dalších, se jako problém ukázal důkaz neexistence křtu. Ze strachu z perzekuce ze strany komunistického režimu se stávalo, že děti se křtily za zavřenými dveřmi kostela v bydlíšti prarodičů, někdy i bez vědomí jejich rodičů, nebo v porodnici hned po křtu (např. je známo, že v Karlových

Varech v padesátých letech farář z obavy z nejisté budoucnosti křtil všechny děti v porodnici. Jak vyšlo najevo v jednom z procesů vedených v plzeňské diecézi, tyto děti ani jejich rodiče o tom nemuseli vědět) či na poutních místech, kde nikdo jejich rodiče neznal. Praxí instruktorů tedy je kontaktovat při pátrání po křtu nejen farnosti a nekatolické křesťanské komunity v místě narození, ale také v místech, kde daná osoba za svůj život bydlela a v místě bydliště prarodičů.

Dalším pastoračním problémem se ukázaly být případy, kdy uzavrou manželství dva nepokřtění, z nichž jeden je rozveden. Poté se jeden z nich obrátí ke katolické víře, žádá o křest a chce přijímat svátosti. Kvůli platnému uzavření manželství je ale nutné, aby o dispens požádal jejich nepokřtěný a nevěřící partner, který k tomu nemusí být vždy ochoten. Někdy bylo třeba hodně času, trpělivosti, moudrého a individuálního přístupu ze strany odpovědných osob, aby tito lidé pochopili důvody a přijali požadavky církve.

Část II. – Konkrétní případy

V této části představíme některé konkrétní případy české provenience. Jména, názvy a data v nich jsou změněny.

Případ č. 1 a 2

Jedná se o dva spolu související případy. Anna, katolička, uzavřela v roce 1975 během svých univerzitních studií kanonické manželství s o rok starším Vladimírem, studentem, nepokřtěným komunistou. V manželství se nenarodily žádné děti, protože oba manželé se rozhodli mít děti až po ukončení studií. Po třech letech manželství se muž zamiloval do jiné ženy a požádal o rozvod. Dva roky po

rozvodu se Anna seznámila s Jáchymem, rozvedeným, nepokřtěným, a v roce 1982 s ním uzavřela civilní sňatek. Narodilo se jim jedno dítě, které bylo pokřtěno v katolické církvi. Anna v dobré víře chodila ke svátostem, při zpovědi se vždy zmiňovala o tom, že je rozvedená, a vždy obdržela rozhřešení. Až po nějakém čase byla při zpovědi poučena o nerozlučitelnosti manželství, bylo jí doporučeno nepřijímat svátosti a svou situaci řešit. Anna se radila s několika kněžími a v roce 1993 podala žádost o rozvázání svého prvního manželství *in favorem fidei*. Z aktu procesu vypývá, že manželství bylo uzavřeno pod nátlakem rodičů ženy, kteří byli praktikující katolíci a báli se, že snoubenci spolu začnou intimně žít mimo manželství. Po svatbě bydleli manželé odděleně na vysokoškolských kolejích, až po roce začali žít spolu, opět na koleji. Po třech měsících společného bydlení však Anna odhalila manželovu nevěru a odstěhovala se. Do roka bylo jejich manželství rozvedeno na žádost manžela. Bylo dokázáno, že Annin nynější manžel Jáchym nebyl příčinou rozpadu manželství, protože se s Annou seznámil až dva roky po rozvodu.

Během důkazní fáze procesu vyšla najevo nutnost řešit i manželskou situaci Jáchymovu. Jáchym se narodil v roce 1955. Jeho rodiče byli členy jednoho evangelického křesťanského společenství, které nedovoluje křtít malé děti a nechává na každém, zda se v dospělém věku rozhodne pro křest. Jáchym měl tři další sourozence, z nichž ani jeden nebyl pokřtěn, ani v dětství, ani v pozdějším věku. Jáchym uvedl, že ani on se necítil připraven přijmout křest a že k tomu nepřispívala ani situace v tehdejší společnosti a v jeho okolí. Jáchym uzavřel sňatek s Karolínou, nepokřtěnou, jejich manželství bylo rozvedeno v roce

1983, když si Karolína našla jiného muže.

Tím se Annina žádost zkomplikovala. Bohužel žádný z kněží, se kterým svou situaci před zahájením procesu konzultovala, se na situaci jejího druhého manžela nezeptal. Naopak ji ujišťovali o tom, že její případ má velmi dobré šance. Anna se proto cítila zmatená a zklamaná, bála se také reakce svého manžela a jeho rodiny na to, že by se museli účastnit procesu, který vede katolická církev. Problémem bylo také najít svědky, protože Jáchymovo první manželství se rozpadlo už před mnoha lety. Vše se nakonec díky mnoha trpělivým rozhovorům podařilo vyřešit a v roce 200 byl zahájen proces o dispens od Jáchymova prvního manželství. Jeho první manželka prohlásila písemně, že se nechce procesu účastnit a písemně také prohlásila, že nebyla nikdy pokřtěná.

Oba případy byly poslány Svatému stolci společně v roce 2002. Nastala však další komplikace: v roce 2001 vešly v platnost nové normy, podle kterých Anna nemohla obdržet dispens k novému manželství s nepokřtěným mužem. V této citlivé a pastoračně obtížné situaci povzbudil diecézní biskup Jáchyma, aby se znovu zamyslel nad tím, zda nechce být pokřtěn v církvi, ke které patřili jeho rodiče. Jáchym se nakonec rozhodl nechat se pokřtít v katolické církvi. Jeho první manželství tak mohlo být rozvázáno aplikací privilegia paulina a Anna mohla obdržet dispens od svého prvního manželství. To se stalo v roce 2003 a roku 2004 bylo manželství Jáchyma a Anny konvalidováno.

Případ č. 3

Jedná se o typický případ, kdy nepokřtěná osoba žádá dispens od svého manželství s nepokřtěným, aby mohla uzavřít nové manžel-

ství s katolíkem. Tento případ je výjimečný snahou bývalého partnera očernit žadatele.

František, nepokřtěný, uzavřel manželství s Janou, nepokřtěnou. Z jejich manželství se nenarodily děti, jediný případ těhotenství skončil potratem. Manželství bylo po pěti letech rozvedeno na žádost manžela kvůli nevěře ženy. O tři roky později, v roce 2006, podal František žádost o rozvázáání svého manželství *in favorem fidei*, protože chtěl uzavřít manželství s katoličkou Klárou. Během procesu snoubenci uzavřeli civilní manželství.

Františkova první žena Jana vyjádřila přání zúčastnit se procesu. Ve své výpovědi obvinila Františka z nevěry a perverzních sexuálních praktik. Brzy se ale ukázalo, že její výpověď nebyla pravdivá a že měla za cíl z Františka vylákat peníze, což potvrdili svědkové z její vlastní rodiny, kteří naopak dosvědčili Františkovu morální bezúhonnost a nepřístojné chování Jany během jejich manželství, které bylo příčinou rozpadu manželství.

V tomto procesu bych chtěla ocenit spolupráci svědků, kteří, i když nepokřtění, projeví ochotu podat své svědectví před církevní autoritou a při výslechu vypovídali poctivě a upřímně, ač požadavky církve ne vždy chápali.

Akta procesu byla odeslána Svatému stolci v roce 2007 a sedm měsíců nato František obdržel žádanou milost. Jeho civilní manželství s Klárou bylo poté konvalidováno.

Případ č. 4

Václav, devatenáctiletý, nepokřtěný, uzavřel v roce 1983 civilní manželství s Drahomírou, jako dítě pokřtěnou v evangelickém křesťanském společenství, nepraktikující. Narodily se jim tři děti. Po osmnácti letech manželství

přistihl Václav svou manželku *in flagranti* a okamžitě odešel z domu. Manželství bylo rozvedeno v roce 2004, děti již byly dospělé. Po rozvodu se Václav seznámil s Ludmilou, katoličkou ze Slovenska, a uzavřel s ní manželství civilní formou. Postupně pod jejím vlivem poznával katolickou víru a byl pokřtěn spolu s jejich malou dcerkou v roce 2005. Manželé toužili přijímat svátosti, a proto v roce 2006 Václav podal žádost o dispens od svého prvního manželství *in favorem fidei*. Během důkazní fáze procesu byla prokázána jeho nevina, co se týče rozpadu manželství, a také to, že příčinou rozpadu nebyla Ludmila, kterou poznal až po rozvodu. Jeho první manželka Drahomíra písemně potvrdila, že je pokřtěná, a dodala příslušné dokumenty. Akta procesu byla předána Svatému stolci a žadatel obdržel dispens v roce 2007.

Případ č. 5 a 6

Jedná se opět o dva procesy spolu související. Jordán, nepokřtěný, uzavřel v roce 1991 jako pětadvacetiletý manželství s Julií, nepokřtěnou. V manželství se nenarodily děti. Ze svědectví vyplynulo, že oba snoubenci byli velmi nezralí a manželství uzavřeli „na zkoušku“ s tím, že pokud to nebude fungovat, rozejdou se. V roce 1994 začaly v manželském životě problémy a oba manželé též porušili manželskou věrnost. Nakonec bylo manželství po pěti letech rozvedeno na návrh manželky. Asi čtyři roky po rozvodu poznal Jordán Dianu, rozvedenou katoličku, a po roce známosti s ní uzavřel manželství civilní formou. Protože Diana chtěla přijímat svátosti, podal Jordán žádost o rozvázání svého prvního nesvátostného manželství *in favorem fidei*.

Jordánova první manželka Julie odpověděla na výzvu instruktora procesu dopisem, ve

kterém odmítla zúčastnit se procesu. V Jordánův prospěch mluvila kromě jiného skutečnost, že nechtěl řešit svou situaci tím, že se nechá pokřtít, aby mohl požádat o aplikaci *privilegia paulina* – možnost uzavřít kanonické manželství nepovažoval za dostatečný důvod ke křtu. Pro oba snoubence nebylo lehké rozhodnout se pro civilní sňatek, avšak byli již rozhodnuti žít společně a považovali za pravdivější uzavřít legální civilní svazek s tím, že se budou snažit vyřešit svou kanonickou situaci.

V roce 2005 byla akta procesu zaslána Svatému stolci. Prefekt Kongregace pro nauku víry však zaslal žádost o doplnění akt, protože nebyl zřejmý kanonický stav Diany. Z dalšího pátrání vyšlo najevo, že je nutno začít další proces, protože také Diana byla vázána předchozím platným nesvátostným manželstvím. Uzavřela ho jako nepokřtěná a Markem, nepokřtěným. Toto manželství už od počátku trpělo problémy. Diana byla svému manželovi nevěrná, ale pak toho litovala a snažila se manželství zachovat. Po sedmi letech společného života však odešel její manžel kvůli jiné ženě; i tu ale opustil a žil postupně s pěti jinými ženami. Potom se vrátil k Dianě a ta otěhotněla. Domnívala se, že dítě bude tím, co manželství udrží. Manželství však bylo již nefunkční a bylo rozvedeno, když po narození dítěte manžel definitivně odešel.

Po rozvodu Diana prostřednictvím své přítelkyně poznala katolickou víru a nechala se společně se svým dítětem pokřtít v roce 2004. V témže roce poznala Jordána, se kterým uzavřela o rok později civilní sňatek.

Poté, co vyšla najevo její kanonická situace po žádosti prefekta Kongregace pro nauku víry o doplnění akt Jordánova procesu, podala také Diana žádost o rozvázání svého

nesvátostného manželství s Markem *in favorem fidei*. Její první manžel písemně dosvědčil, že Diana nezavinila rozpad jejich manželství. Mezitím Jordán požádal o přijetí do katechumenátu.

Akta jejího procesu byla zaslána Svatému stolci v roce 2007 a obě žádosti, Jordánova i Dianina, byly kladně vyřízeny o deset měsíců později.

Případ č. 7

Tento případ nebyl v době mého výzkumu ještě dokončen, považuji ho však za zajímavý příklad toho, jak rozmanité mohou být lidské osudy.

Alexandr se narodil na Ukrajině. V roce 1990 zde uzavřel po tříleté známosti jako nepokřtěný civilní manželství s Olgou, v té době devatenáctiletou, nepokřtěnou. Ještě před uzavřením manželství se jim narodily dvě děti, z nichž žádné nebylo pokřtěno. Manželství snoubenci uzavřeli, až když oba dosáhli plnoletosti. Jejich společný život však byl plný problémů a po čtyřech letech došlo k rozvodu. Dva roky po rozvodu Alexandr opustil Ukrajinu a odešel za prací do České republiky. Zde se seznámil s Marií, která byla pokřtěna jako dospělá v evangelickém křesťanském společenství, a pod jejím vlivem se i on nechal v tomto společenství pokřtít a uzavřel

s Marií manželství podle obřadu tohoto společenství. Z jejich manželství se narodily dvě děti, ale žádné z nich nebylo pokřtěno.

Poté Alexandr a Marie poznali blíže katolickou církev prostřednictvím přátel z jednoho živého katolického společenství a oba byli přijati do katolické církve. Chtěli přijímat svátosti a také nechali pokřtít své děti. Alexandr podal v roce 2005 žádost o rozvázání svého nesvátostného manželství s Olgou *in favorem fidei*. Celá jeho rodina žila aktivním křesťanským životem a účastnila se na životě farnosti. V době mého průzkumu byl případ ve stadiu hledání druhé strany – Olgy, aby jí mohla být oznámena Alexandrova žádost.

Na závěr

Salus animarum suprema lex. V našem jednání máme mít vždy na zřeteli dobro a spásu duší. Proto je cenná každá snaha o to, aby bylo pomoheno lidem tam, kde je to možné, a snaha o to, abychom jim otevírali cestu a svým jednáním neodrazovali, ale ukazovali přijímající a milosrdnou Otcovu tvář. Ráda bych vyjádřila svou vděčnost za to, že církev vždy hledala a hledá legitimní nástroje, jak lidem pomoci v jejich cestě k Bohu. Poděkování zasluží také všichni konkrétní lidé, kteří s dotýcnými lidmi jednají s láskou a moudrostí.

Poznámky

¹ Podle statistických údajů se v r. 1948 asi 74 % českých občanů hlásilo ke katolické církvi. V r. 1950 se konalo na dlouhou dobu poslední sčítání lidu, které zjišťovalo také religiozitu občanů. Podle něj se ke katolické církvi latinského obřadu hlásilo 76,4 % občanů, zatímco v r. 1991, bezprostředně po pádu komunistického režimu, jich bylo 39 % a v r. 2001 to bylo 26,9 % (odpověď na otázku ohledně vyznání ale byla nepovinná). Tyto údaje můžeme porovnat se sociologickým mezinárodním výzkumem ISSP, podle kterého se v r. 1998 hlásilo ke katolické církvi latinského obřadu 45,9 %, a v r. 2008 29,7 % občanů České republiky. V Moravské

církevní provincii je situace lepší než v české: podle posledního sčítání v r. 2001 se v České církevní provincii přihlásilo ke katolické církvi latinského obřadu 19,69 % obyvatel, zatímco v Moravské církevní provincii, na jejímž území žije o třetinu méně populace, to bylo 37,65 % občanů. Podle interního statistického průzkumu z r. 2004 se v moravské provincii účastnilo nedělních bohoslužeb 69 % všech návštěvníků nedělních bohoslužeb v celé České republice.

Podle zmiňovaného průzkumu ISSP bylo v r. 1998 asi 7 % katolíků rozvedených, v r. 2005 to bylo asi 11 %. U nevěřících bylo toto číslo větší: 10 %, resp. 16 %.

Co se týče smíšených manželství, průzkum ukazuje tendenci uzavírat manželství z náboženského hlediska homogenní (74 % katolíků latinského obřadu v r. 1998 a 80 % v r. 2008) a rostoucí počet smíšených manželství mezi věřícími a nevěřícími: je jich asi 20 %, z toho 81 % z toho jsou manželství katolíků s nevěřícími.

Také z interních církevních statistik, které mi byly poskytnuty sekretariátem ČBK, vyplývá rostoucí počet manželství uzavíraných s dispensí *disparitas cultus*: v r. 1996 to bylo 15,8 % kanonicky uzavřených manželství, v r. 1998 17,1 %, v r. 2003 už 23,3 % a v r. 2008 26,9 %.

Srov. V. VAŠKO, *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce I*, Praha 1990, s. 235; J. R. TRETERA, *Stát a církev v České republice*, Praha 2002, s. 9; J. R. TRETERA, *Církevní právo*, Praha 1993; Z. R. Nešpor, *Rodina/domácnost jako náboženská skupina v procesu transformace*, in: *Lidé města* 12, 1/2010, s. 42–43, 47–49; *Výsledky sčítání lidu 2011*, dostupné

z WWW - <http://www.snem.cirkev.cz/download/Scitani_lidu_2001.htm> a <http://www.snem.cirkev.cz/download/Navstevy-bohoslužeb-2004.pdf>> (cit. 14. února 2010).

Průzkum Agentury SC&C z let 1991 a 1999 předkládá také další zajímavé údaje, podle kterých klesá počet ateistů, ale také tradičních věřících a lidí, kteří nařízení církevních institucí chápou jako důležité vodítko pro svůj osobní život. Srov. I. NOBLE, *Duchovní situace v ČR – výzvy, trendy a nová duchovní orientace v ČR*, in: *Křesťanská revue* 70, 2003, s. 151–152.

² Je velká škoda, že historie církevních soudů v České republice je dosud nezpracovaná. Několik údajů najdeme pouze v knize dlouholetého soudního vikáře olomoucké arcidiecéze dr. Františka Poláška. Srov. F. POLÁŠEK, *Procesní právo*, Olomouc 2003, s. 18.

³ Zde bych chtěla vyjádřit vděčnost za vstřícný přístup, se kterým jsem se při získávání dat a studování akt v jednotlivých diecézích setkala.